

УДК 35:38.185

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-20-2>

*Анатолій Коваленко*

ORCID: 0000-0002-8033-4427

*Ірина Кресіна*

ORCID: 0000-0003-0771-9707

## ПОНЯТТЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

*Відзначено, що інтегративною цінністю у взаємодії політики й права є справедливість, яка визначає сенс людської діяльності в просторі соціуму й множинності інтересів. Доведено, що справедливість стала не тільки універсальною, загальнолюдською, а й національною цінністю, смисложиттєвим кодом нації, її боротьби за волю, правду й власну державність, проти зла, брехні, насильства, агресії. Українська наука має довести всьому світу свою креативну дослідницьку спроможність, здатність протистояти ворожій пропаганді й інсинуаціям, боротися за справедливе майбутнє української нації.*

*Доведено, що застосування категорії справедливості в методологічних підходах до дослідження суспільних відносин, політичних процесів дає кумулятивний ефект – взаємодоповнення та взаємозбагачення політичної та правової парадигм й отримання якісно нових наукових результатів. У контексті політико-правового забезпечення повоєнної відбудови України справедливість набуває особливого значення щодо не лише покарання всіх причетних до злочинів, скоєних під час війни, а й консолідації суспільства заради досягнення спільних цілей.*

**Ключові слова:** *справедливість, політика, право, законодавство, відбудова, цінність, суспільство.*

**Вступ.** Справедливість стала одним із провідних лейтмотивів у протистоянні російській збройній агресії та повоєнній відбудові України. Одним з основних принципів Плану відновлення України [11], розробленого Урядом, є наروшення справедливого добробуту, а також негайний початок і поступовий розвиток; інтеграція в ЄС; відбудова кращого, ніж було, у національному та регіональному масштабах і стимулювання приватних інвестицій. Метою статті є аналіз концепції справедливості та її закріплення в нормативно-правових документах у контексті повоєнної відбудови України.

**Матеріал і методи дослідження.** Наукове осмислення справедливості саме як цінності передбачає насамперед визначення її сутнісних ознак і характеристик, окреслення сфери її модальності в регулюванні як індивідуальної поведінки, так і суспільних відносин. Тому основними методами дослідження тут є аксіологічний та структурно-функціональний.

**Результати та обговорення.** Поряд із такими цінностями, як добро, краса, істина, сім'я, справедливість заведено вважати загальнолюдською цінністю. Своєю чергою, європейські цінності – це повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права, повага до прав людини. Національними ж цінностями, як правило, визначають патріотизм, державний суверенітет, національну безпеку, національну культуру.

Така класифікація цінностей хвибує на невизначеність і штучність з огляду на відсутність чіткого критерію зарахування тієї чи іншої цінності до певної з названих груп. Адже загальнолюдські цінності (наприклад, справедливість, добро, істина) є водночас і європейськими (африканськими, австралійськими тощо), і національними (важко уявити якусь країну, де люди не вірили б у добро, справедливість, не шукали істини – у судах, наукових дослідженнях, релігії тощо). Справді, вони

формують взаємостосунки та соціальні відносини, відповідні ментальні установки, імперативи політичної свідомості й культури. А хіба такі європейські цінності, як демократія, рівність, поширені тільки на Європейському континенті? Категорія державного суверенітету закріплена в міжнародному праві та відповідних актах міжнародних і регіональних організацій, визначає взаємовідносини між націями й державами, є цінністю глобального порядку.

Вищезазначені цінності та низку інших варто вважати універсальними й такими, що набувають конкретного змістовного наповнення в певних історичних обставинах, культурних середовищах, політичних відносинах, правових ситуаціях. І кожна держава має свою конфігурацію універсальних цінностей у кожний історичний період, у конкретних політичних умовах, за певного політичного режиму. На прикладі справедливості як цінності така конкретизація особливо переконлива. Скажімо, рішення суду про довічне ув'язнення певної особи за вчинений злочин може бути визнане справедливим у суді першої інстанції, несправедливим – в апеляційній, справедливим – у касаційній і несправедливим у Європейському суді з прав людини. Питання про справедливий мир як закінчення російсько-української війни настільки складне й неоднозначне, що його вирішення не можна спрогнозувати, адже кожен суб'єкт має право на власне бачення справедливості. Така ж неоднозначність – у підходах до справедливого закінчення тривалого близькосхідного конфлікту. У цих і подібних ситуаціях цінність (ціна) справедливості надзвичайно висока, і такою ж високою залишається вірогідність її недосягнення. Адже уявлення тієї чи іншої сторони конфлікту про справедливість будуть протилежними, що або спонукатиме до компромісу, що не дорівнює справедливості, або провокуватиме новий конфлікт – відкритий чи латентний.

Предметом нашої уваги є справедливість як цінність у її політичному й правовому вимірі в контексті повоєнної відбудови України, а також справедливість як політико-правова категорія. Насамперед обґрунтуємо взаємозумовленість політичного та правового складників справедливості. Як зазначено в монографії з проблем концептуалізації та інституціоналізації правової політології як наукового напрямку [13], основні цінності права, або правові цінності, та соціальні цінності майже збігаються. Це людина, її гідність та права, справедливість, свобода, суспільне благо, правопорядок, безпека, соціальна стабільність. Названі цінності є, по-перше, загальнолюдськими, позаяк визначали ставлення людини й суспільства до політичного й правового розвитку завжди та в кожний конкретний історичний період у будь-якій країні й державі незалежно від стадії цивілізаційного розвитку, моделі держави, політичного режиму чи стану розвитку законодавства. По-друге, вони є універсальними, можуть бути загальними критеріями оцінки людиною чи спільнотою свого стану й статусу в соціумі, визначення цілей розвитку та адекватності засобів їх досягнення. По-третє, вони можуть бути однаково політичними й правовими, позаяк обидві сфери (політика і право) детерміновані утвердженням цих цінностей як найвищих цілей суспільного розвитку.

Так ефективна політика не може бути неправовою і несправедливою. Правова діяльність не може не бути політичною, оскільки регулює суспільні відносини з метою зробити їх справедливими, а політичну владу – підпорядкованою інтересам суспільства через зв'язаність (верховенство) правом. Інтегративною цінністю у взаємодії політики та права є справедливість. Вона визначає сенс людської діяльності в просторі соціуму й множинності інтересів. Адже гуманістичне розуміння політики полягає в тому, що вона є не тільки й не стільки суперництвом і боротьбою за владу, а й управлінням суспільством задля забезпечення справедливого соціального порядку. Тому політика ефективна, якщо справедлива. Справедливість – мета і сенс людського співжиття, основа права, засаднича цінність демократичного суспільства. В умовах формування демократичної, правової держави політика й право як регулятивні системи мають спільну базову цінність, якою є справедливість та яка визначає мету і сенс як політики, так і права – справедливе суспільство [6, с. 5, 28–29].

Розгляд політики крізь призму ідеї справедливого соціального управління підкреслює її нерозривний зв'язок із правом, адже право виражає політичну та соціальну справедливість. Воно є критерієм ефективності, результативності й легітимності політики та політичної влади. Своєю чергою, політика визначає параметри застосування права й розвитку законодавства, механізми забезпечення прав людини і вольностей громадянина.

Антропоцентричний підхід до політики й права базується на розумінні людини як істоти політичної (за Арістотелем), тобто як суб'єкта та об'єкта соціально орієнтованого управління задля досягнення загального блага на засадах справедливості. Оскільки в демократичному суспільстві людина є основною і найвищою цінністю як у політиці, так і в праві, то це детермінує діалектичну єдність усієї системи політичних і правових цінностей. Для людини як діяльного суб'єкта політика є сферою самореалізації та утвердження справедливого правопорядку в соціумі (полісі, державі, політикумі). Інструментом реалізації бажаної справедливості – правди для всіх і кожного – є право як втілення панівних у конкретному суспільстві уявлень про належне й бажане в організації спільного буття в полісі (державі, соціумі). Так у людині й справедливості поєднуються фундаментальні цінності. Вони визначають сенс і спрямованість політики і права, суспільно-політичної організації держави. Тому є всі підстави визначити людину і справедливість як політико-правові цінності, стверджувати про діалектичну взаємозумовленість цих цінностей та про недоцільність їх роз'єднання як окремих предметів наукового аналізу. Це зумовлює необхідність інтеграції методологічних підходів в аксіології права, аксіології політики, аксіології культури [10; 14] як своєрідних концепцій і наукових напрямів. Така синергія в методології створює нові когнітивні можливості в науковому осмисленні нових реалій і викликів сучасного світу.

Особливого значення це набуває у вітчизняних наукових дослідженнях. Адже гібридна й згодом широкомасштабна війна РФ проти Української держави змушує переглянути методологічні підходи до дослідження багатьох суспільних реалій, спонукає переосмислити роль і значення таких цінностей, як справедливість, у консолідації українського суспільства, в утвердженні національної стійкості, у формуванні національної свідомості й ідентичності. Справедливість стала не тільки універсальною, загальнолюдською, а й національною цінністю, смислоттєвим кодом нації, її боротьби за волю, правду і власну державність, проти зла, брехні, насильства, агресії. Запит на справедливість адресований не тільки політикам, законотворцям, правоохоронним органам, а й науковцям-суспільствознавцям. Українська наука має довести всьому світу свою креативну дослідницьку спроможність, здатність протистояти ворожій пропаганді й інсинуаціям, боротися за справедливе майбутнє української нації.

Визнання справедливості політико-правовою цінністю зумовлює її методологічну операціоналізацію як поняття і категорії наукової, а саме – політико-правової. У науковій літературі справедливість розглядається крізь призму принципів – моралі, рівності, свободи, недискримінації, рівних можливостей тощо. Так, А. Дубовой вважає справедливість морально-правовою категорією позитивного права, «яка є центральною частиною економічних, політичних та соціальних відносин» і яка дає змогу виокремити в юриспруденції поняття природно-соціального права та позитивного права [1, с. 23–24]. На його думку, справедливість – це формалізована інституція в правовій системі держави; це реалізація рівних прав щодо будь-кого та будь-чого; право на справедливість – це рівнозначні поняття (чинне юридичне право повинно бути лише таким, що ототожнюється з ухваленням справедливих рішень, але обов'язково з дотриманням норм моралі та соціальної справедливості); справедливість є мірилом права, тобто тим елементом, що визначає та закріплює базові принципи права, без яких його просто не існує; право повинно завжди співіснувати зі справедливістю, бо саме вона є критерієм його оцінки [1, с. 26].

На думку Т. Костіної та І. Булах, у межах соціальних подій ХХ ст. відбувся зсув парадигми розуміння принципів справедливості від рівних можливостей до рівних результатів [5].

Загальноправовою фундаментальною, комплексною, системною категорією вважає справедливість Г. Мамка. Принцип справедливості «знаходить своє відображення насамперед у визнанні формальної рівності», через що право «наділяє всіх учасників правовідносин рівними правовими можливостями для реалізації своїх прагнень. Так, принцип справедливості за своєю загальноправовою сутністю збігається з принципом рівності, визнаючи як справедливе формально рівний розподіл прав (можливостей). До того ж автор наголошує на необхідності відрізняти принцип рівності від поняття рівноправності, яке часто використовують як синонім справедливості [7, с. 122].

Загальноправовим принципом та моральною категорією вважає справедливість і Н. Шелевер. «Право пов'язане зі справедливістю. Це дві категорії, які взаємно доповнюють одна одну. У змісті права закладена справедливість. Закон повинен бути справедливим, оскільки це є критерієм його легітимності. Справедливість – це і моральна категорія. Мораль є витокom справедливості» [15].

Проаналізувавши наукові джерела (переважно з теорії права), В. Івченко слушно підсумовує, що в теорії відсутня одна чітка дефініція поняття справедливості, тобто в розумінні немає визначеного єдиного пояснення самої справедливості: одні вчені ототожнюють поняття справедливості з правом, інші – визнають їх взаємозв'язок, але по-різному встановлюють їх субординацію: в одному випадку право визнається явищем, похідним від справедливості, породженим нею, а в інших випадках, навпаки, справедливість розглядається як породження права. Дослідниця вважає, що «діяти по справедливості – значить діяти правомірно, відповідно до вимог права. Справедливість входить у поняття права... Право є справедливим, а справедливість – це внутрішня властивість і якість права» [3, с. 491].

Іншого погляду дотримується М. Яковенко. Він вважає, що поняття «справедливість» ширше за поняття «право», позаяк воно є мірилом самого права зокрема та є інструментом реалізації правових відносин. Проте назва його статті свідчить про протилежне: справедливість є елементом права [16]. Автор зазначає, що справедливість можна розглядати як правовий стандарт, з яким співвідносяться реальні соціально-економічні, політичні, фінансові, моральні та ідеологічні відносини. Водночас справедливість є взірцем, який постійно спрямований за певний недосяжний горизонт. Її можна розглядати у двох формах: справедливість, яка ґрунтується на ефективних моделях співіснування соціальних груп, що має трансформаційні особливості, залежно від середовища, історичного періоду, державності, національності, інтересів більшості такого середовища тощо; і справедливість, заснована на високиморальних принципах, що не змінюється з плином часу, не пов'язана з національними особливостями, не характеризується інтересами певної групи населення, політичними поглядами, правовими нормами та звичаями. В останньому випадку справедливість не є якоюсь особливою чеснотою, це логічно обґрунтована конструкція, втілена в християнській заповіді любові до ближнього, що характеризує справедливість у її моральному значенні як самообмеження громадянами своїх домагань на користь чужих прав. У такому разі принцип справедливості не узалежнений від зовнішніх факторів та є законом, який існував та існуватиме в усі часи, незалежно від права, що створило людство в певний історичний період свого існування. Отже, принцип справедливості є вирішальним та незмінним, а також незалежним від різних правових конструкцій, історичних періодів та національних особливостей, оскільки становить інструкцію щодо взаємодії між людьми, яку розробив Бог [16, с. 126].

М. Костицький тлумачить справедливість як рівність, правність, свободу, компенсацію, співрозмірність, розподільність тощо. Вона, на його думку, є однією з підвалин права [4]. О. Житник вважає, що поняття справедливості залежить від об'єктивних і суб'єктивних факторів. Останній залежить від особистісних оцінок тих чи інших явищ індивідом, його досвіду морального сприйняття, а об'єктивний – це оцінка справедливого й несправедливого з огляду

на інтереси, які сформувалися в людей. Таке розуміння справедливості уявляється неповним з погляду його інтерпретації правозастосовувачем, коли у взаємодію вступають світоглядні уявлення з позитивним правом. Водночас справедливість є морально-правовим феноменом. Такий підхід, на думку автора, дає змогу діалектично розглядати категорію справедливості, подолати однобічне уявлення про неї як моральне або як правове явище. Поєднання цих елементів може забезпечити досягнення істини у вивченні проблематики справедливості [2, с. 62].

Основні цінності права, або правові цінності, та соціальні цінності майже збігаються. Це людина, її гідність та права, справедливість, свобода, суспільне благо, правопорядок, безпека, соціальна стабільність. Названі цінності є, по-перше, загальнолюдськими, оскільки визначали ставлення людини й суспільства до політичного й правового розвитку завжди та в кожному конкретний історичний період, у будь-якій країні й державі незалежно від стадії цивілізаційного розвитку, моделі держави, політичного режиму чи стану розвитку законодавства. По-друге, вони є універсальними, можуть бути загальними критеріями оцінки людиною чи спільнотою свого стану й статусу в соціумі, визначення цілей розвитку й адекватності засобів їх досягнення. По-третє, вони можуть бути однаково політичними й правовими, позаяк обидві сфери (політика і право) детерміновані утвердженням цих цінностей як найвищих цілей суспільного розвитку. Так, ефективна політика не може бути неправою і несправедливою. Правова діяльність не може не бути політичною, оскільки регулює суспільні відносини з метою зробити їх справедливими, а політичну владу – підпорядкованою інтересам суспільства через зв'язаність (верховенство) правом. Інтегративною цінністю у взаємодії політики і права є справедливість [12].

Саме справедливість визначає сенс людської діяльності в просторі соціуму й множинності інтересів. Такі аксіологічні детермінанти правової політології виводять останню на метарівень наукового пізнання й теоретичного осмислення суспільних реалій. У межах правової політології політика і право, як її ключові категорії, розглядаються в єдності та взаємопроникненні їх ціннісно-сміслових характеристик. Особливістю правової політології є те, що вона звертається до гуманістичного розуміння політики – не тільки як суперництва й боротьби за владу, а як управління суспільством задля забезпечення справедливого соціального порядку.

Уважаємо, що справедливість як загальне благо, як уявлення про належне у праві, суспільних відносинах найбільш повно осмислюють представники філософії права, соціальної філософії та найменше – філософії політики. Як слушно зазначає канадський учений Б. Мелкевік, можна досліджувати принцип належного в межах такого напрямку, як «правовий критицизм». «Це є не безпосереднім питанням розвитку ідеалу права, а радше питанням більш специфічного та філософського розгляду існування ідеалу права. Це «належне – ідеал» ніколи не є настільки розкритим, як у філософії права, але його можна виявити в рішеннях і методах, які вважаються більш правильними, більш раціональними, більш справедливими, більш рівними, більш демократичними тощо... Питання «належного буття в праві» часто розглядають у контексті роздумів про право як інститут. Тому це питання тісно пов'язане зі знанням природи якісного інституту, який створений політичною та соціальною філософією. Уважаємо, що сьогодні тривалі дебати зупиняються на виправданні наших інститутів з огляду на трактування понять «справедливість», «справедливий» і «благо». Представники комунітаризму М. Сендел та Ч. Тейлор виступають на захист виправдання залежно від розуміння блага, тоді як ліберальний мислитель Дж. Роулз наполягає на виправданні відповідно до розуміння справедливості. Можливо, найбільш перспективний напрям дій полягатиме у виборі кращої із цих двох позицій, як це, наприклад, пропонує комунікативна теорія Ю. Габермаса» [9, с. 54–55].

Слушним є зауваження Є. Марченко про те, що якщо справедливість – це частина суспільного ідеалу, то теорія справедливості – це проєкт належних відносин, які діють у межах справедливого суспільства. Для побудови теорії справедливості ключовим

є розуміння двох аспектів: по-перше, індивіди мають взаємну потребу один в одному в процесі спільної життєдіяльності; по-друге, з огляду на зазначену особливість вони є рівними між собою [8].

На нашу думку, із розуміння взаємної потреби індивідів один в одному (комунікативної теорії) випливає розуміння справедливості як іманентно властивої людській природі потреби співіснування в спільноті (полісі), а тому й побудови відносин між людьми на засадах поваги до думки, потреб, особливостей іншого, балансу інтересів. Це зумовлює необхідність справедливого регулювання соціальних відносин, пошуку «належного», моделі гармонійних взаємин, підтримки рівноваги між конкурувальними інтересами особи й суспільства загалом, компромісів задля уникнення конфліктів, тобто політики як мистецтва, можливого задля досягнення загального блага.

**Висновки.** Справедлива політика формує суспільну потребу в регуляторі, яким є право. Так зароджується й еволюціонує ідея рівності в праві, рівних прав, прав людини – і природних, і громадянських, і політичних. Тобто ідея належного «знімає в собі» нерозривну єдність політичного й правового. Це дає підстави стверджувати, що справедливість є політико-правовою категорією. Саме застосування цієї категорії в методологічних підходах до дослідження суспільних відносин, політичних процесів дає кумулятивний ефект – взаємодоповнення та взаємозбагачення політичної й правової парадигм та отримання якісно нових наукових результатів. У контексті політико-правового забезпечення повоєнної відбудови України справедливість набуває особливого значення в контексті не лише покарання всіх причетних до злочинів, скоєних під час війни, а й консолідації суспільства заради досягнення спільних цілей.

### Література:

1. Дубовой А. С. Справедливість як елемент правового поля. Аналітично-порівняльне правознавство: електронне вид. 2023. № 2. С. 23–27.
2. Житник О. О. Поняття справедливості в сучасних наукових дослідженнях. Філософські та методологічні проблеми права. 2014. № 1. С. 58–67.
3. Івченко В. В. Принципи справедливості та гуманізму у кримінальному праві. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 491–494.
4. Костицький М. Справедливість як засіб і ціль у виправленні та ресоціалізації засуджених: філософське осмислення. Філософські та методологічні проблеми права. 2018. Том 15–16. № 1–2.
5. Костіна Т., Булах І. Поняття справедливості та його значення для гендерної психології. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. Психологічні науки*. 2020. Вип. 12 (57). С. 65–78.
6. Кресіна І. О. Засадничі детермінанти правової політології. *Правова політологія: проблеми концептуалізації та інституціоналізації*. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2019. С. 5–30.
7. Мамка Г. М. Справедливість як категорія та засада кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право*. 2018. Вип. 48. Том 2. С. 120–123.
8. Марченко Є. О. Генезис уявлень про справедливість (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. н. Київ, 2011.
9. Мелкевік Б. Вступ до філософії права : монографія / пер. з франц. М. Колеснік; за наук. ред. Л.В. Ярмол. Київ : КНТ, 2024. 122 с.
10. Паляниця О. Г. Універсалізм правових цінностей: поняття та різновиди. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 55. С. 14–17
11. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>
12. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посібник. Київ : Генеза, 1997. 400 с.
13. *Правова політологія: проблеми концептуалізації та інституціоналізації* : монографія / за ред. І. О. Кресіної. Київ : Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2019. 288 с.
14. Шелевер Н. Принцип справедливості у філософії античних філософів. *Вісник Запорізького національного університету. Сер. Юридичні науки*. 2020. Вип. 4. Том 2. С. 33–39.

15. Шелевер Н. В. Справедливість як основоположний принцип права. 2021. URL: <https://dspace.uznu.edu.ua.jsui.handle.lib>
16. Яковенко М. Справедливість як елемент права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2019. URL: <http://science.lpnu.ua.files.nov.yakovenko.pdf>

### References:

1. Dubovoi, A. (2023). Spravedlyvist yak element pravovoho polia [ Justice as an element of the legal framework]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo: elektronne vyd.* № 2. S. 23–27. [in Ukrainian]
2. Zhytnyk, O. (2014). Poniattia spravedlyvosti v suchasnykh naukovykh doslidzhenniakh [The concept of justice in modern scientific research]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava.* № 1. S. 58–67. [in Ukrainian]
3. Ivchenko, V. (2012). Pryntsypy spravedlyvosti ta humanizmu u kryminalnomu pravi [Principles of justice and humanism in criminal law]. *Almanakh prava.* 2012. Vyp. 3. S. 491–494. [in Ukrainian]
4. Kostytskyi, M. (2018). Spravedlyvist yak zasib i tsil u vypravlenni ta resotsializatsii zasudzhenykh: filosofske osmyslennia [ Justice as a means and an end in the correction and resocialisation of convicts: a philosophical reflection] . *Filosofski ta metodolohichni problemy prava.* Tom 15–16. № 1–2. [in Ukrainian]
5. Kostina, T., & Bulakh, I. (2020). Poniattia spravedlyvist ta yoho znachennia dlia hendernoi psykholohii [ The concept of justice and its importance for gender psychology]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Ser. Psykholohichni nauky.* Vyp. 12 (57). S. 65–78. [in Ukrainian]
6. Kresina, I. (2019). Zasadnychi determinanty pravovoi politolohii [Fundamental determinants of legal political science]. *Pravova politolohiia: problemy kontsep tualizatsii ta instytutsionalizatsii.* Kyiv: Instytut derzhavy i prava imeni V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. S. 5–30. [in Ukrainian]
7. Mamka, H. (2018). Spravedlyvist yak katehoriia ta zasada kryminalnoho provadzhennia [ Justice as a category and principle of criminal proceedings]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Ser. Pravo.* Vyp. 48. Tom 2. S. 120–123. [in Ukrainian]
8. Marchenko, Ye. (2011). Henezys uiavlenn pro spravedlyvist (sotsialno-filosofskyi analiz) [The Genesis of Ideas of Justice (Socio-Philosophical Analysis)] : avtoref. dys. ... kand. filos. n. Kyiv. [in Ukrainian]
9. Melkevik, B. (2024). Vstup do filosofii prava [Introduction to the philosophy of law] : monohrafiia/per. z frants. M. Kolesnik; za nauk. red. L. V. Yarmol. Kyiv: KNT. [in Ukrainian]
10. Palianytsia, O. (2018). Universalizm pravovykh tsinnosti: poniattia ta riznovydy [ Universalism of Legal Values: Concept and Varieties]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu.* Vyp. 55. S. 14–17. [in Ukrainian]
11. Plan vidnovlennia Ukrainy [Ukraine's recovery plan]. URL: <https://recovery.gov.ua/> [in Ukrainian]
12. Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk [Political Science Encyclopaedic Dictionary]: navch. Posibnyk (1997). Kyiv: Heneza. [in Ukrainian]
13. Pravova politolohiia: problemy kontseptualizatsii ta instytutsionalizatsii [Legal Political Science: Problems of Conceptualisation and Institutionalisation] (2019). Kyiv: Instytut derzhavy i prava imeni V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. [in Ukrainian]
14. Shelever, N. (2020). Pryntsyp spravedlyvosti u filosofii antychnykh filosofiv [ The principle of justice in the philosophy of ancient philosophers]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Ser. Yurydychni nauky.* Vyp.4. Tom 2. S. 33–39. [in Ukrainian]
15. Shelever, N. (2021). Spravedlyvist yak osnovopolozhnyi pryntsyp prava [Justice as a fundamental principle of law]. Retrieved from <https://dspace.uznu.edu.ua.jsui.handle.lib> [in Ukrainian]
16. Yakovenko, M. (2019). Spravedlyvist yak element prava [Justice as an element of law] . *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"*. Retrieved from <http://science.lpnu.ua.files.nov.yakovenko.pdf> [in Ukrainian]

**Anatolij Kovalenko, Iryna Kresina. The concept of justice in the context of political and legal support for post-war reconstruction of Ukraine**

*It is noted that justice is an integrative value in the interaction of politics and law, which determines the meaning of human activity in the space of society and the multiplicity of interests. It is proved that justice has*

*become not only a universal, human, but also a national value, a meaningful life code of the nation, its struggle for freedom, truth and its own statehood, against evil, lies, violence and aggression. Ukrainian science must prove to the world its creative research capacity, ability to resist enemy propaganda and insinuations, and fight for a just future for the Ukrainian nation.*

*The use of the category of justice in methodological approaches to the study of social relations and political processes has a cumulative effect – complementing and enriching the political and legal paradigms and obtaining qualitatively new scientific results. In the context of political and legal support for the post-war reconstruction of Ukraine, justice is of particular importance not only in the context of punishing all those involved in the crimes committed during the war, but also in consolidating society to achieve common goals.*

**Key words:** *justice, politics, law, legislation, reconstruction, value, society.*

**Відомості про авторів:**

**Коваленко Анатолій** – доктор політичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

**Кресіна Ірина** – доктор політичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України.